

І. В. Лакомська,

канд. філол. наук, доц.,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

доцент кафедри української мови та мовної підготовки іноземців

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5482-4337>

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАПЕРЕЧЕННЯ У ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто особливості вербалізації заперечної семантики фразеологізмів, що визначено як актуальний аспект сучасних лінгвістичних досліджень.

Об'єктом дослідження були фраземи із заперечною семантикою, предметом — їхня морфологічна та лексико-семантична специфіка. Мета розвідки полягала у з'ясуванні та виявленні основних способів реалізації фразем із заперечним значенням. Фактичним матеріалом були фразеологічні одиниці, зафіксовані у лексикографічних працях. Для досягнення поставленої мети у роботі витлумачено поняття заперечення як лінгвістичне явище та визначено потужний потенціал фразеологізмів, що виконують функцію актуалізаторів комунікативного впливу.

Мета і завдання роботи визначили необхідність застосування таких загальнонаукових методів, як описовий, метод спостереження та аналіз, що в цілому уможливило систематизацію матеріалу. Методика компонентного аналізу прислужилася у виявленні особливостей семантичної структури заперечних фразем.

У результаті дослідження з'ясовано, що у фраземі значення заперечення реалізується експліцитно й імпліцитно. Фраземи з експліцитним запереченням вживаються в контексті переважно із заперечною часткою «не» або тільки із граматичним запереченням, реалізуючи відповідні значення, виражені заперечними займенниками, сполучниками та прислівниками із заперечною семантикою. Відповідні фразеологічні одиниці реалізують такі заперечні значення: ніскільки, анітрохи, ніколи, нізащо, нічого, ніде, ніяк, а також можуть виражати відсутність чогось/когось або неможливість виконання дії /реалізації чогось. До імпліцитної форми уналежнено фраземи, у яких заперечне значення можна виявити лише під час аналізу семантики стійкого вислову. З'ясовано, що метою такого заперечення є прихований вплив на співрозмовника. Такі фразеологічні одиниці найактивніше слугують для заперечення наявності чогось та різних модальних значень, важливих для орієнтації людини в житті: відомість, доречність, подібність, вірогідність, можливість, результативність, значущість.

Перспективою подальших досліджень визначено вивчення впливової функції заперечних фразем у різножанрових дискурсах, зокрема медійному, де фразеологічні

одиниці набувають все більшої частотності, оскільки підсилюють емоційність та емпатизацію інформаційного мовлення.

Ключові слова: заперечні фразеологізми, експліцитний та імпліцитний типи заперечення, семантика фразем, комунікативний вплив.

I. V. Lakomska,
PhD in Philology,
Odesa I. I. Mechnikov National University,
Ukrainian Language and Foreigners' Language Training Department
Associate Professor

IMPLEMENTATION SPECIFICS OF NEGATION IN UKRAINIAN PHRASEOLOGISMS

The article considers the features of verbalization of phraseologisms negative semantics, which is defined as a relevant aspect of modern linguistic research.

The object of the study was phraseologisms with negative semantics, the subject — their morphological, lexical and semantic specificity. The purpose of the study was to clarify and identify the main ways of implementing phrases with negative meaning on the material of lexicographic works. To achieve the goal, the work interpreted the concept of negation as a linguistic phenomenon and identified the powerful potential of phraseologisms that perform the function of actualizers of communicative influence.

The purpose and objectives of the work determined the need to use such general scientific methods as descriptive, observational and analysis, which in general made it possible to systematize the material. The method of component analysis was useful in identifying the features of the semantic structure of negative phrases.

As a result of the study, it was found that in phraseology the meaning of negation is realized explicitly and implicitly. Phrasemas with explicit negation are used in the context mainly with the negative particle “not” or only with grammatical negation, realizing the corresponding meanings expressed by negative pronouns, conjunctions and adverbs with negative semantics. The corresponding phraseological units realize the following negative meanings: not at all, never, for nothing, nothing, nowhere, in any way, and can also express the absence of something/someone or the impossibility of performing an action/implementing something. Phrasemas where negation can be detected only during the analysis of the semantics of a stable expression are included in the implicit form. It was found that the purpose of such negation is a hidden influence on the interlocutor. Such phraseological units most actively serve to deny the presence of something and various modal meanings important for a person's orientation in life: notoriety, relevance, similarity, probability, possibility, effectiveness, significance.

The prospect of further research is determined by the study of the influential function of negative phrases in various genres of discourse, in particular media, where phraseological units are becoming increasingly frequent, as they enhance the emotionality and emphasis of informational speech.

Key words: negative phraseological units, explicit and implicit types of negation, semantics of phrasemas, communicative influence.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Заперечення — одна з найважливіших проблем у сучасному мовознавстві, яка має безпосереднє відношення до вирішення таких теоретичних питань, як співвідношення форми і змісту та структурно-семантичної організації речення. Зауважимо, що через свою багатогранність та поліфункційність заперечення належить до таких мовних категорій, що повсякчас перебувають у полі зору наукових кіл гуманітарної сфери знання.

Про важливість та необхідність вивчення лінгвістичного аспекту заперечення свідчить велика кількість наукових праць, зокрема розвідки М. Баган, Ж. Краснобаєвої-Чорної, О. Селіванової, А. Паславської, Н. Сердюк, О. Татаровської, які репрезентують заперечення як мовне явище, що може виражатися на всіх рівнях сучасної української мови, зокрема і фразеологічному, суть якого ми розкриваємо у роботі.

Незважаючи на те, що проблематика заперечення вже досить детально розроблена, вона залишається й надалі актуальною, оскільки «сучасний розвиток мовознавства, найновіші досягнення в лінгвістиці тексту, комунікативних жанрах відкривають нові перспективи і нові аспекти досліджень лінгвістичної категорії заперечення» [2, с. 27].

Сучасні лінгвістичні студії засвідчують посилення інтересу до проблематики заперечення в різних мовах з урахуванням нових досягнень мовознавчої думки, де дослідники зазначають, що «заперечення безпосередньо пов'язане з психоемоційним станом людини, її переживаннями й оцінною діяльністю, тому встановлення особливостей вербалізації заперечення в мові загалом і, в українській фраземіці зокрема, постає досить актуальним» [11, с. 95].

Фразеологізмами у нашій роботі вважатимемо стійкі словосполучення, відтворювані у вигляді фіксованих конструкцій, з різним ступенем ідіоматизації, значення яких не співпадає із сумою значень лексичних одиниць, що входять до їх складу. Як синонімічні у розвідці використовуємо терміни «фразеологічна одиниця (далі ФО)», «фразеологізм» і «фразема».

Метою роботи є з'ясування та виявлення основних способів вербалізації фразем із заперечним значенням на матеріалі лексикографічних праць.

Для досягнення поставленої мети передбачаємо виконання таких **завдань**: витлумачити поняття заперечення у сучасній лінгвістиці; визначити основні види вербалізації заперечних фразем в українській мові; проаналізувати лексикографічні джерела та розглянути семантичні вияви заперечних фразеологізмів.

Об'єктом дослідження є заперечні фрази, **предметом** — морфологічна та лексико-семантична специфіка таких фразеологізмів.

Мета і завдання роботи визначили необхідність застосування таких загальнонаукових **методів**, як описовий, метод спостереження та аналіз, що в цілому уможливило систематизацію матеріалу. Спеціальним методом дослідження є структурний метод, зокрема методика компонентного аналізу, яка прислужилася у виявленні особливостей семантичної структури заперечних фразем.

Джерельна база дослідження: лексикографічні джерела «Словник фразеологізмів української мови» (2003), «Фразеологічний словник української мови» (1998).

Теоретична цінність дослідження полягає в поглибленні теоретичних засад лексикології, фразеології, лінгвостилістики, лінгвістичного аналізу тексту з огляду на семантико-функційні параметри схарактеризованих фразеологічних одиниць.

Практичне значення розвідки полягає в тому, що фактичний матеріал та результати можуть прислужитися для розроблення вибіркового курсів з фраземіки, лінгвопрагматики, лексикології та етнолінгвістики.

Виклад основного матеріалу. В українському мовознавстві серед робіт останніх років, у яких заперечення розглядають різноаспектно, на особливу увагу заслуговує дослідження А. Паславської «Заперечення в мові: від форми до значення» [7], в якому вчена зазначає, що у теоретичній лінгвістиці немає однастайності стосовно визначення суті цієї категорії. Зокрема, за спостереженнями дослідниці, заперечення розглядають як прояв почуття «спротиву», «відмови», як певну прагматичну операцію корекції попередньої думки адресата. Заперечення залічують до категорії предикативності, приписують йому значення об'єктивної чи суб'єктивної модальності. Разом з тим, заперечення розглядається як певна онтологічна категорія, референтом якої є об'єктивна роз'єднаність або відсутність об'єктивних зв'язків. Водночас дослідниця акцентує, що єдиним спільним моментом таких суперечливих поглядів є думка про універсальність мовного заперечення і витлумачує це поняття як «універсальну мовну категорію, ядром якої є заперечна семантика, що змінює зміст стверджувального судження на заперечне і навпаки» [7, с. 216]. Заперечення, на думку дослідниці, має різні сфери дії — семантичну, синтаксичну, просодичну та прагматичну, із відповідної параметризацією в різних мовах.

У зазначеному аспекті для вираження заперечення активно використовуються фразеологічні одиниці. Як наголошує М. Баган, «використання фразеологізмів для вираження заперечного змісту є природним і продуктивним явищем унаслідок того, що заперечення пов'язане з комунікативним впливом, спрямованим на відхилення певної думки чи припущення, її негативну оцінку, а фразеологічні одиниці дають змогу увиразнити й посилити цей вплив» [1, с. 69], до того ж, «дослідники констатують кількісну перевагу негативно конотованих фразем над позитивно маркованими» [8].

На впливовій функції фразем наголошує й О. Криницька, яка стверджує, що внаслідок залучення у мовленнєві дії мовця «архетипного досвіду й

аксіологічно-культурного контексту, маніфестованого фразеологізмом, збільшується авторитетність висловлень, а отже, й іллокутивна сила комунікативних вчинків» [5].

Лінгвістичне поняття заперечення І. Бехта визначає як функційно-семантичну категорію, котра, відтворюючи деталі об'єктивного світу, вносить різнооб'ємну (загальну, часткову, словесну) заперечну інформацію як за допомогою різнорівневих експліцитних та імпліцитних мовних засобів, так і за допомогою контексту [2, с. 27-28], де акцентує на тому, що «ідіоматичні вирази використовуються у мові для підсилення та емпатизації заперечного мовлення» й зауважує на їхній важливості у мовній системі, комунікації та зв'язку із логікою, психологією, соціологією, когнітологією вимагає подальших досліджень у даній галузі [2, с. 28].

Досліджуючи заперечні фраземи, Ж. Краснобаєва-Чорна основними кваліфікаційними ознаками цих мовних одиниць визначає: компаративність; маркування семами іронічності та жартівливості; наявність типу моделі фраземного значення заперечення «Adv Neg Inf / Vf / Adj / Adv» або «Adv Neg Vf»; факультативну експліцитну негативну конотацію, актуалізаторами якої здебільшого постають зооніми й асоціативні рефлексиви [4, с. 94].

Отже, у нашому дослідженні ми дотримуємося поглядів учених, які, класифікуючи засоби вираження заперечення, поділяють їх на експліцитні (спеціалізовані для актуалізації заперечення морфо-синтаксичні елементи) та імпліцитні (неспеціалізовані інтра- та екстралінгвальні засоби, що реалізують заперечення опосередковано — пресупозитивно) [4], [7] й аналізуємо відповідно за двома блоками:

І. Аналізований мовний матеріал дослідження дозволяє констатувати, що заперечні фразеологізми можуть формуватися за допомогою заперечної частки, займенників, прислівників чи сполучників.

Найпродуктивнішим морфологічним засобом вираження заперечення у фразеологізмах є частка **не**, наприклад: *не пара*. Неоднаковий; не підходить до пари. (—*Е, добродію мій, — каже, зачервонівшись з сорому, Гвинтовка. Запорожець запорожцеві не пара.* (П. Куліш. Чорна рада.)) [10, с. 129]; *душа (серце) не лежить чия (чий) до кого, чого і б/д*. Хто-небудь не має прихильності до кого-, чого-небудь. (— *Коли душа не лежить до роботи, то в роботі тій наче якоїсь правди не вистачає.* (І. Григурко. Далекі села.)) [10, с. 49]; *далеко не заїдеш (не поїдеш) на кому, на чому*. Багато не досягнеш якимось способом. (— *Карпо й Лаврін купили й собі по коня ці. А так як на одному коні далеко не заїдеш... то вони спряглись кінь ми під одну хуру.* (І. Нечуй-Левицький. Кайдашева сім'я.)) [10, с. 54]; *[ї] [сам] чорт (біс) не розбере (не пізнає і т.ін.), зі сл. не пізнає, не зрозуміє і т.ін., грубо*. Зовсім нічого незрозуміло або невідомо. ([Горпов:] *Ти, браток, поменше б говорив, Сиплеш, наче горохом, біс не розбере* (О. Корнійчук)) [9, с. 768].

Марковані запереченням займенники *жоден, ніхто, нічого* також використовуються у заперечних фразеологізмах: *жодною мірою, перев. з заперечними дієсл.* Уживається для підсилення висловлення; ніяк, нізащо, зовсім і т.ін. (— *Попали мене у свої руки прощальники, сиплють срібло-золото, не одпускають од себе жодною*

мірою (П. Куліш)) [9, с. 393]; **[жодної] живої душі**, зі сл. не видно, не було, немає, не зустрічалось і т.ін. Нікого. (До самого села не зустрічалось **жодної живої душі** (О. Гончар)) [10, с. 231]; **нічого подібного**. Уживається для вираження незгоди з ким-, чим-небудь або заперечення чогось. (— *Чи думаєш, що я справді такий уже відсталій, отак загруз у пережитках? Нічого подібного* (А. Головка)) [9, с. 437].

Рідше трапляються заперечні прислівники, наприклад, **ніколи, ніде, нізащо: Ніколи в світі (в житті)**. Ні в який час, ні за яких обставин; зовсім. (*Маруся маленька... має надію, що як собі затулити хоч одне очко (обох вона **ніколи в світі** не затулить,— хоче усе бачити) —..то й не знайде ніхто* (Марко Вовчок)) [9, с. 436]; **[й] курці ніде клюнути**. Немає вільного або чистого місця. (— *Панічко... не женить тільки Мар'ї з двору.— Та що ж там з нею? — Збита вся — **курці ніде клюнути!*** (Панас Мирний)) [9, с. 302]; **ніде (нікуди) [й] голки (пальця) встромити (просунути і т. ін.)**. Нема вільного місця. (— *Дорога була забита втікачами з України, що нікуди було голки кинути*. (А. Чайковський. Олексій Корнієнко.)) [10, с. 29]; **нізащо в (на світі)**. Ні за яких обставин, ніколи. (*Нам ніколи юними не бути... І того, що втрачено колись, Вже **нізащо в світі** не вернути* (Л. Дмитерко)) [9, с. 436].

Інші елементи заперечення, зокрема сполучники, теж формують низку фразеологізмів: **Ні в кут ні в двері**. Нікуди. (— *[Анна:] І моє серце розбито, і мене з нелюбом спаровано! З туманом отаким, що з ним **ні в кут ні в двері**, що з нього люди сміються...*) (І. Франко. Украдене щастя.) [10, с. 85]. **Ні назад ні вперед**. Нікуди. (*Напровесні, коли розгасне земля, ворожий водій, як тільки зверне на обочину, так і засяде по дифер. І **ні назад ні вперед***). (С. Чорнобривець. Ой Дніпре мій, Дніпре.) [10, с. 106]. **Ні (ані) пройти ні (ані) проїхати**. 1. Про неможливість проходу чи проїзду де-небудь (перев. про ґрунтову дорогу в непогоду). (— *Безугавні дощі... День і ніч... Декілька суток... Чи коли вщухне сльота мряка? Земля роз'юшилась у непрохідне драговиння. **Ані пройти ані проїхати***). (М. Понеділок. Без назви.) [10, с. 144].

Отже, аналізуючи зміст фразеологічних словників, доходимо висновків, що фраземи з експліцитними засобами вираження реалізують такі заперечні значення: ніскільки, нікуди, нічого, ніколи, нізащо, нічого, ніде, ніяк, а також можуть виражати відсутність чогось/когось або неможливість виконання дії /реалізації чогось.

2. Поряд із фразеологічними зворотами, що містять експліцитне заперечення, продуктивними є фразеологізми, в яких заперечення не має спеціального вираження, виступаючи компонентом значення слова чи цілого речення. Як зазначають дослідники, особливість імпліцитного заперечення, як і кожної імпліцитної категорії, полягає в асиметрії між планом змісту та планом вираження, а також у невираженні значень формально-граматичними показниками [6]. За рахунок імпліцитності мовним одиницям надається додаткова глибина і різноплановість. Водночас наголошується на певній функціональній спеціалізації ФО у вираженні заперечення, суть якої полягає в регулярній експресивній експлікації конкретного заперечного змісту [6].

Використання фразеологізмів для вираження заперечного змісту є природним і продуктивним явищем унаслідок того, що заперечення пов'язане з комунікативним

впливом, спрямованим на відхилення певної думки чи припущення, її негативну оцінку, а фразеологічні одиниці дають змогу увиразнити й посилити цей вплив [1, с. 69]. Отже, в українській мові особливо широко вживані фраземи, що відрізняються не лише експресивністю та емоційно-оцінним забарвленням, вони уможливають образно мотивоване, тобто семантично місткіше, аргументованіше заперечення [1, с. 69].

Як зауважує Ж. Краснобаєва-Чорна, у фраземіці заперечення може передавати настрої протистояння, нетерпимості та неприйняття, що підкреслюється конотативними семами згрублості, зневажливості, лайливості, вульгарності, й інтерпретуватися як конфлікт» [4, с. 94-95], що цілком підтверджує і наше дослідження, де також проілюстровано, що заперечення посилюється експресивністю та супроводжується несхваленням, сумнівом, незгодою та спростуванням.

У нашому дослідженні на основі лексикографічних джерел виокремлюємо такі групи заперечної семантики:

- заперечення здійснення дії: *дідька лисого*. Вживається як категоричне заперечення чого-небудь; нізащо, ніколи. (— *Хай людина створить отаке яблуко. Без землі, без повітря, без сонця. В лабораторії.. Створить? Дідька лисого!* (Л. Дмитерко)) [9, с. 202]; як (коли, доки, поки і т. ін.) *рак свисне*. Ніколи. (— *Коли ж то ти збираєшся розкошувати? — Хіба що аж тоді, як рак засвище. З такою каліччю добра мені не знати* (М. Понеділок)) [9, с. 592];
- заперечення наявності або присутності: *як кризь землю провалився*. Раптово, безслідно і т.ін. зник хтось, зникло що-небудь (*Кума десь ділась, неначе кризь землю провалилась* (І. Нечуй-Левицький)) [9, с. 571]; *зійти (зслизнути) / сходити з очей*. Перестати з'являтися де-небудь, перед кимсь; зникнути. (*Вона була рада, що панночка десь зслизла з її очей* (І. Нечуй-Левицький)) [9, с. 264]; *як у решеті води, ірон.* Зовсім немає. *Стільки правди, як у решеті води*. (Укр. присл.) [9, с. 121];
- заперечення значущості, доцільності: *приший кобилі хвіст, несхв., жарт.* 1. Не вартий уваги. 2.Зайвий, непотрібний і т.ін. (про кого-, що-небудь). (*Була й новинка Карпенкова — Суєта. Перші три акти добрі, а четвертий — приший кобилі хвіст* (Панас Мирний)) [9, с. 569]; як *п'яте колесо до воза*. Зовсім не (потрібний). (*Він говорить скрипучим незадоволеним голосом: — Тобі фізика так потрібна, як п'яте колесо до воза* (О. Іваненко)) [9, с. 304];
- заперечення бажання або почуття: *як голому на вулицю*, зі сл. хочеться, ірон.). Уживається як категоричне заперечення змісту зазначеного слова. (*Хочеться, як голому на вулицю* (Укр. присл.)) [9, с. 159]; як (мов, наче і т. ін.) *порох в оці перев. зі сл. любити*. Зовсім не (любити). (*Так любить, як порошок в оці*) (Укр. присл.) [9, с. 546]; як (мов, ніби і т. ін.) *сіль в оці зі сл. любити*. Уживається для вираження повного заперечення змісту слова любити; зовсім не (любити). (*Так його любить, як сіль в оці, а тернину в боці* (Укр. присл.)) [9, с. 651];
- заперечення розумових здібностей : *як (мов, ніби і т. ін.) баран в аптеці*, зі сл. розбиратися, ірон., зневажл. Зовсім не (розбиратися). *Розбирається, як*

- баран в аптеці** (Укр. присл.) [9, с. 23]; **як цап (вовк) у (на) зорях**, зі сл. розбиратися, розуміти і т. ін., ірон.). Зовсім не (розбиратися, розуміти і т.ін.). **Розуміється як вовк на зорях** (Укр. присл.) [9, с. 754];
- заперечення схожості, подібності: **як батіг на мотовило**, зі сл. схожий, ірон.; **як макогін на ночви**, перев. зі сл. схожий, ірон. зовсім не (схожий). (*Тепер уже всі [хлопці] глянули на Миколу, вишкірили зуби, сміються. Справді ж бо — схожий Микола на вихователя, як батіг на мотовило* (Ю. Збанацький)) [9, с. 23]; **як свиня на коня**, зі сл. схожий, ірон.). (*Він так схожий на Гарібальді, як свиня на коня* (М. Стельмах)) [9, с. 631];
 - заперечення зацікавлення кимось/ чимось: **як (мов, ніби та ін.) з гуски (з гусака) вода**. Хто-небудь зовсім не реагує на щось; ніщо не впливає, не діє на когось. (*Я пильно придивлявся до нього [Гризоти] тоді на бюро.. Сидить собі, а з нього як з гусака вода... Не буде з нього толку, не буде* (В. Речмедін) [9, с. 121]; **як (мов, ніби і т.ін.) об стіну (об стінку) горохом, несхв.** Ніщо не діє, не впливає на когось, не реагує хтось на що-небудь; безрезультатно. (*Хоч горохом об стіну, а він усе своє* (М. Номис)) [9, с. 162];
 - заперечення відомості, вірогідності чогось: **вилами (по воді) писано**. Невідомо, як буде. (— *Слухайте, діти, що я вам раджу, — встряла в розмову Бондариха, — те все, що ви кажете, може воно удасться вам, а може й ні, а більше того, що вилами по воді* (С. Васильченко)) [9, с. 502]; **баба (ще) надвоє ворожила (гадала)**. Невідомо, чи відбудеться, здійсниться щось, чи ні; побачимо. (*Убогий помовчав трохи та й каже: — Хіба убогому й на світі не жити? — Е, ні. Це ще надвоє баба ворожила!* (Укр. казки, легенди) [9, с. 22];
 - заперечення успішності, результативності дії: **летіти / полетіти шкереберть**. Зазнавати краху; рушитися, пропадати і т.ін. **Все летіло шкереберть, все на очах мінялося, і тільки твоя любов ні?** (О. Гончар). Не давати результату; не виходити. (— *Отак здається, наче все знаю і вмію, а почну щось робити — шкереберть летить* (М. Тарновський) [9, с. 333]; **спіймати (вхопити, схопити і т. ін.) / ловити (хапати) облизня**. 1. Одержати відмову при сватанні, залицянні. 2. Лишитися без того, на що розраховував, сподівався; не отримати нічого; зазнати невдачі в чомусь. (*У цьому одвічно бентежному місті ловлять облизня і моторніші та спритніші за мене* (М. Рудь) [9, с. 681].

Отже, в результаті виокремлення відповідних семантичних груп фразем можемо узагальнити, що фразеологічні одиниці найактивніше слугують для заперечення наявності чогось та різних модальних значень, важливих для орієнтації людини в житті, як-от: відомість, доречність, подібність, вірогідність, можливість, результативність, значущість.

Висновки та перспективи дослідження. Категорія заперечення в мові характеризується багатобразним арсеналом засобів вираження та складною багатаспектною семантикою. Фразеологічні одиниці становлять потужний і продуктивний ресурс

для вираження заперечення в українській мові, оскільки від інших мовних одиниць вони відрізняються більшою прагматичною силою і комунікативною активністю.

У фраземіці значення заперечення реалізується експліцитно й імпліцитно. Фраземи з експліцитним запереченням вживаються в контексті переважно із заперечною часткою «не» або тільки із граматичним запереченням, реалізуючи відповідні значення, виражені заперечними займенниками (ніхто, ніщо, жоден), повторювальними сполучниками (ні...ні, ані...ані) та прислівниками із заперечною семантикою (ніколи, ніде, ніяк).

До імпліцитного заперечення належать фраземи, де заперечення (подекуди й категоричне) стосується змісту певного слова, що може мати відтінок іронічності, жартівливості. Констатація імпліцитного заперечення можлива лише під час аналізу семантики фраземи. З'ясовано, що метою такого заперечення є прихований вплив на співрозмовника. Такі фразеологізми використовуються у сучасній українській мові для підсилення емоційності та емпатизації заперечного мовлення. Фраземи з імпліцитними засобами вираження реалізують такі заперечні значення: заперечення здійснення дії; наявності або присутності; бажання або почуття; розумових здібностей; схожості, подібності; зацікавлення чимось/ чимось; відомості, вірогідності чогось; успішності, результативності дії. Семантичний аналіз заперечних ФО засвідчив, що найактивніше вони реалізують заперечення певної дії чи стану, рідше — заперечення якоїсь обставини дії і заперечення ознаки.

Перспективою подальших досліджень є вивчення впливової функції заперечних фразем у різножанрових дискурсах, зокрема медійному, де фразеологічні одиниці набувають все більшої частотності.

Література

1. Баган М. П. Специфіка вербалізації заперечення в українській мові. *Мовознавство*. 2010. № 1. С. 68-76.
2. Бехта І., Татаровська О. Множинне заперечення в корпусі та дискурсі. *Філологічні трактати*. Сумський державний університет, 2023. Том 15, № 1. С. 24–30. URL : [https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2023.15\(1\)-3](https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2023.15(1)-3)
3. Кардаш Л. В. Мовні засоби вираження заперечення і протиставлення в українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Переяслав-Хмельницький, 2008. 20 с.
4. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Функційно-модельні вияви заперечення у фраземіці. *Типологія та функції мовних одиниць* : наук. журн. на пошану членкореспондента НАН України Івана Романовича Вихованця / [редкол. : Н. М. Костусяк (гол. ред.) та ін.]. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. № 2 (4). С. 94-104
5. Криницька О. І. Реалізація комунікативних стратегій у художньому тексті (на матеріалі української модерної драми кінця XIX — початку XX століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2009. 24 с.

6. Паславська А. Й. Заперечні фразеологізми: структура, семантика, функціонування. *Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства*. До 70-річчя проф. Левицького В. В. Чернівці, 2008. Книги XXI. С. 289-297
7. Паславська А. Й. Заперечення в мові : від форми до значення. *Закарпатські філологічні студії*. Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 21. Том 1. С. 216-221.
8. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). Київ ; Черкаси : Брама, 2004. С. 134.
9. Словник фразеологізмів української мови / уклад.: В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук. Київ : Наук. думка, 2003. 1104 с.
10. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ : Освіта, 1998. 224 с.

References

1. Bahan, M. P. (2010), *Spetsyfyka verbalizatsii zaperechennia v ukrainskii movi* [Specifics of the verbalization of negation in the Ukrainian language]. *Movoznavstvo [Linguistics]*, № 1, pp. 68-76. [in Ukrainian].
2. Bekhta, I., Tatarovska, O. (2023), *Mnozhyne zaperechennia v korpusi ta dyskursi* [Multiple negation in corpus and discourse]. *Filolohichni traktaty [Philological Treatises]*, vol. 15, № 1, pp. 24–30. Available at: [https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2023.15\(1\)-3](https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2023.15(1)-3). [in Ukrainian].
3. Kardash, L.V. (2008), *Movni zasoby vyrazhennia zaperechennia i protystavlennia v ukrainskii literaturnii movi : avtoref. dys... kand. filol. nauk* [Linguistic means of expressing negation and opposition in the Ukrainian literary language: PhD thesis]. Pereyaslav-Khmelnitskyi. [in Ukrainian].
4. Krasnobaieva-Chorna, Zh.V. (2015), *Funktsiino-modelni vyjavy zaperechennia u frazemitsi. Typolohiia ta funktsii movnykh odynyts* [Functional-model manifestations of negation in phraseology. Typology and functions of language units] : *nauk. zhurn. na poshanu chlen-korespondenta NAN Ukrainy Ivana Romanovycha Vykhovantsia [scientific journal in honor of corresponding member of the NAS of Ukraine Ivan Romanovych Vykhovants]* / [redkol. : N. M. Kostusiak (hol. red.) ta in.]. Lutsk, № 2 (4), pp. 94-104. [in Ukrainian].
5. Krynytska, O. I. (2009), *Realizatsiia komunikatyvnykh stratehii u khudozhnomu teksti (na materialii ukrainskoi modernoi dramy kintsia XIX — pochatku XX st.) : avtoref. dys... kand. filol. nauk* [Implementation of communicative strategies in a literary text (based on the material of Ukrainian modern drama of the late 19th — early 20th centuries : PhD thesis]. Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian].
6. Paslavska, A. Y. (2008), *Zaperechni frazeolohizmy : struktura, semantyka, funkcionuvannia* [Negative phraseologisms : structure, semantics, functioning]. *Problemy zahalnoho, hermanskoho ta slovianskoho movoznavstva [Problems of general, Germanic and Slavic linguistics]*. Do 70-richchia prof. Levytskoho V. V. Books XXI. pp. 289-297. [in Ukrainian].

7. Paslavska, A. Y. (2022), *Zaperechennia v movi: vid formy do znachennia* [Negation in language: from form to meaning]. *Zakarpatski filolohichni studii* [Transcarpathian philological studies]. Issue 21, Vol. 1, pp. 216-221. [in Ukrainian].
8. Selivanova, O. O. (2004), *Narysy z ukrainskoi frazeolohii (psykhokohnityvnyi ta etnokulturnyi aspekty)* [Essays on Ukrainian phraseology (psychocognitive and ethnocultural aspects)]. Kyiv ; Cherkasy. Brama. [in Ukrainian].
9. *Frazeolohichniy slovnyk ukrainskoi movy* [The phraseological dictionary of the Ukrainian language] (2003) uklad. : Bilonozhenko, V. M., Hnatiuk, I. S., Diatchuk, V. V. Kyiv, Naukova dumka. [in Ukrainian].
10. Uzhchenko, V. D., Uzhchenko, D. V. (1998) *Frazeolohichniy slovnyk ukrainskoi movy* [The phraseological dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv : Osvita. [in Ukrainian].